

**UNIVERSITATEA “DUNĂREA de JOS” din GALAȚI
FACULTATEA de ISTORIE, FILOSOFIE și TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ – SPECIALIZAREA ISTORIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

*Reședințele boierești din Moldova în
prima jumătate a secolului al XVII-lea*

Rezumat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. IONEL CÂNDEA

Doctorand:

ANIȘOARA IONAȘCU

GALAȚI – 2013

CUPRINS

INTRODUCERE	4
<i>Însemnătatea temei, obiectivele și structura lucrării</i>	4
<i>Terminologie</i>	6
<i>Precizări metodologice</i>	7
<i>Izvoarele scrise</i>	8
<i>Studii documentare</i>	9
<i>Izvoare arheologice</i>	11
<i>Studiile de istorie a artei</i>	12
<i>Bilanțul istoriografiei</i>	13
CAPITOLUL I	14
I. Boierii moldoveni din prima jumătate a secolului al XVII-lea și reședințele lor	14
I.1. Curțile ridicate pe domeniul boieresc	14
I.2. Curțile din spațiul urban. Iași	161
CAPITOLUL II	177
II. Situația economică a familiilor boierești constructoare de reședințe în prima jumătate a secolului al XVII-lea	177
II.1. Mărimea domeniilor boierești.....	179
II.2. Productivitatea economiei agro-pastorale a domeniului boieresc.....	184
II.2.1. Agricultură. Păstoritul și creșterea animalelor (bovine, cabaline, ovine).....	184
II.2.2. Pescuitul și amenajările piscicole.....	196
II.2.3. Morăritul (morile, pivele).....	200
II.2.4. Apicultura.....	204
II.2.5. Cultura viței de vie. Viticultura.....	207
II.2.6. Implicarea boierilor în schimburile de mărfuri la nivel regional și internațional.....	210
II.3. Rolul economic al reședințelor boierești	217
II.3.1. Poziționarea curților în microzonă și în raport cu drumurile comerciale și piețele interne din Moldova.....	217
CAPITOLUL III	231
III. Arhitectura reședințelor boierești	231
III.1. Locuințele boierești (Casa și compartimentarea funcțională a spațiului edificiului).....	231
III.2. Bisericile de curte	243
III.3. Anexe gospodărești	254
III.3.1. Bucătăria.....	256
III.3.2. Spațiile de depozitare. Pivnițele	257
III.3.3. Grajdul.....	260

III.3.4 Spațiile comerciale. Dughenele.....	262
III.3.5. Locuințele robilor.....	265
CONCLUZII	269
ANEXE	275
ANEXA 1. Repertoriul reședințelor boierești din Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea identificate pe temeiul izvoarelor documentare	275
ANEXA 2. Hărți și monumente.....	328
BIBLIOGRAFIE.....	337

REZUMAT

Cuvinte cheie: Moldova, reședință, reședințe boierești, curte, casă, boieri, domeniu funciar, biserică de curte.

Un studiu cuprinzător asupra cunoașterii reședințelor din Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea constituie o necesitate istoriografică, în condițiile în care cei mai mulți cercetători s-au aplecat adesea asupra unor aspecte istorico-genealogice ale boierimii moldovenești, asupra unor studii prosopografice ori a studierii reședințelor elitelor din secolele XVIII-XIX, fără a face recurs la secole mai îndepărtate, precum cele ale veacului analizat în lucrarea de față.

Cercetarea noastră se limitează asupra spațiului moldav în prima jumătate a secolului al XVII-lea (până la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu), dictată din rațiuni de timp, aceasta fiind propusă în cadrul studiilor doctorale, pe parcursul a trei ani de studiu, alături de colegul Vlad Andrei Maravela, care s-a oprit asupra studierii reședințelor boierești din Țara Românească. De asemenea, tema a fost dictată și de posibilitatea accesului nostru la bogatul corpus de documente de cancelarie interne ce au fost publicate sub egida Academiei Române, precum și a perioadei relativ scurte de timp alocată finalizării temei propuse spre cercetare.

Absența cercetărilor referitoare la evoluția reședințelor boierești din Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea lasă să se vadă dimensiunea și complexitatea temei interdisciplinare propusă spre cercetare. Aceste limite impun o documentare temeinică și mai ales un recurs critic la documentele interne și istoriografia aferentă și reclamă de la sine un demers științific constant și o familiarizare cu particularitățile locale ale geografiei ținutale a țării Moldovei în perioada propusă, a comandatarilor acestor reședințe și a instituțiilor medievale românești.

Lucrarea de față a fost *structurată* în trei capitole și mai multe subcapitole, fiecare tratând câte o problemă distinctă, din perspectiva unor obiective specifice.

În Capitolul I, **Boierii moldoveni din prima jumătate a secolului al XVII-lea și reședințele lor. Curțile ridicate pe domeniul boieresc**, am urmărit prezentarea marilor boieri moldoveni din prima jumătate a secolului al XVII-lea, identificarea și poziționarea proprietăților lor imobile în arealul geografic al Moldovei medievale. În această parte am dorit să facem o analiză și o prezentare a proprietăților deținute de fiecare comanditar în care au fost surprinse curțile boierești, fără a rămâne la o simplă identificare și înșiruire a acestora.

Am considerat important să analizez proprietățile (satele și părțile de sate, cu tot venitul lor) deținute de fiecare comanditar, întrucât analiza a condus la concluzii pertinente. Pentru o mai bună explicare a poziționării reședințelor în cadrul domeniului funciar, am considerat util și necesar să conturez nucleul domeniului al marilor boieri care au făcut obiectul lucrării mele; de asemenea, am realizat o succintă prezentare a proprietarului, incluzând unele aspecte ale activității sale politice, căci acestea mi-au arătat, în cele mai multe cazuri, perioada de constituire ori extindere a domeniului său funciar, precum și de citorire a reședinței ori a cumpărării imobilelor de pe domeniul său. Având aceste elemente lămurite, am putut arăta și trage concluzia că majoritatea boierilor a deținut cel puțin un imobil, amplasat în zona în care deținea dregătorii administrative, în care își stabilea de multe ori reședința ori continua să stăpânească locurile de obârșie, moștenite de la ascendenți, din tată în fiu.

Satul de rezidență (implicit reședința familiei), era de cele mai multe ori transmis din generație în generație, „fiului cel mare”, care ducea mai departe existența neamului în rândul elitelor vremii, ori lăsat spre stăpânire urmașilor direcți, dorindu-se a fi loc de întregire a familiei. Acest fapt ne-a indicat nu doar posibilitățile financiare ale comanditarilor, ci și modul de raportare la bunurile construite ori cumpărate, pe care le transmiteau apoi urmașilor.

Reședința reprezenta acel imobil unde familia își avea stabilitate, fiind locuința cu caracter permanent, iar atunci când comanditarul deținea mai multe proprietăți acestea aveau caracter de locuire temporară, situație des întâlnită în epocă. Aceasta ne este întărită de moștenirea ulterioară a locului de rezidență, care, de cele mai multe ori, era lăsat spre stăpânire urmașilor direcți, dorindu-se a fi loc de întregire a familiei, sau era moștenit de „fiul cel mare”, care ducea mai departe existența neamului în rândul elitelor vremii, implicit a satului și a reședinței.

Preocuparea boierilor de a deține mai multe rânduri de curți ne indică nu doar posibilitățile lor financiare, câștigurile economice urmărite din exploatarea microzonei, etalarea condiției sociale superioare, a însăși tagmei din care făceau parte, ci am dedus că aceștia, în calitate de părinți, erau preocupați de crearea unei stabilități materiale pentru toți descendenții lor direcți, mai ales atunci când erau mai mulți frați moștenitori; așadar, aceștia aveau și un calcul rațional, pragmatic în citorirea ori achiziționarea mai multor imobile, dorind confortul material al moștenitorilor direcți.

În identificarea și prezentarea reședințelor boierești deținute de boierii moldoveni, analiza a fost realizată pe dimensiunea cronologică, pe familii, raportată la perioada în care

boierii au trăit și au deținut dregătorii în Divanul țării. În acest sens, am reperat și urmărit evoluția reședințelor unor mari boieri precum Nestor Ureche, Miron Barnovschi, Nicoară Hatmanul (Baltag), Dumitrașco Ștefan, frații Coci, Lupu și Gheorghe Hatmanul, Dumitru Buhuș, Prăjeștii, Hăbășeștii, Cehăneștii, frații Toma și Iordache Cantacuzino.

Marele boier *Nestor Ureche*, a exercitat dregătorii în Sfatul domnesc la sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele două decenii ale secolului al XVII-lea, și-a avut reședința în satul Ceplenița (județul Iași). Acesta a deținut curți în satul Scociuhani (ținutul Vaslui) și în orașul Iași, în apropiere de curtea domnească, cumpărate de la marele vornic Condrea Bucium.

În al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, fostul mare vornic Nestor Ureche deținea peste 100 de sate, părți de sate, toate acestea demonstrând că Nestor Ureche a fost unul dintre cei mai bogați dregători moldoveni din secolul al XVII-lea.

Domeniul funciar al boierului Nestor Ureche își avea nucleul în ținuturile Iași, Cârlișura și Tutova. Fiind un boier însemnat, care a deținut demnități înalte la Curtea Domnească pentru mai multe decenii, prezența în apropierea curții domnești era o necesitate. Dincolo de această explicație plauzibilă, întâlnită la toți marii boieri, o altă explicație a dezvoltării numeroaselor proprietăți ale boierului Ureche, în cele trei ținuturi importante și relativ apropiate, este dată tocmai de locația reședinței sale. Căci, dincolo de curtea pe care o deținea în capitala țării, necesară prin prisma exercitării dregătoriei la Curtea domnească, majoritatea boierilor aveau și o curte, cu rol de reședință, construită într-un sat, unde locuiau împreună cu întreaga familie.

Marele boier și-a construit reședința, la sfârșitul secolului al XVI-lea, în satul Ceplenița, situat astăzi în centrul comunei Ceplenița, în județul Iași, situat pe ambele maluri ale râului Bahlui. După decesul marelui boier, înainte de 6 mai 1618, mare parte din averea sa, inclusiv curțile din Ceplenița, au rămas sub administrarea fiului său Grigore și apoi a fiului acestuia, Vasile, mari boieri moldoveni în secolul al XVII-lea.

Miron Barnovschi a fost unul dintre puținii boieri moldoveni din prima jumătate a secolului al XVII-lea care a reușit să fie ales și domn, deținând cea mai importantă și responsabilă demnitate a țării.

Miron Barnovschi a avut rol important în viața politică a țării Moldovei în primele decenii ale secolului al XVII-lea, ca urmare a deținerii unor dregătorii însemnate în Sfatul domnesc, perioadă în care a achiziționat mai multe sate și părți de sate. Acesta și-a întemeiat domeniul funciar în jurul locurilor de obârșie a neamului Barnovschi, căci moștenise de la

tatăl său jumătate din satul Toporăuți, curți și biserică, în nordul țării, în ținutul Cernăuți, în Țara de Sus, în regiunile în care a avut responsabilități administrative.

De asemenea, am putut arăta că acesta a deținut mai multe rânduri de curți, obținute prin moștenire sau cumpărare. Acestea erau situate în nord-estul țării, mergând spre centru, până în capitala țării, unde a deținut dughene cu pivniță de piatră, în Ulița Rusească din Iași. A deținut curți în satele Mlinăuți, în ținutul Dorohoi (astăzi situat în comuna Hudești, în județul Botoșani), Uricani, în ținutul Cîrligătura (astăzi în comuna Miroslava, județul Iași), și Căcăceni, în ținutul Neamț. Multe din aceste sate au fost donate soborului mănăstirii Adormirea Maicii Domnului, pentru a i se face „veșnică pomenire”.

Descendent al familiei Baltag, boier contemporan și cumnat cu Miron Barnovschi, *Nicoriță*, sau *Nicoară Hatmanul*, după cum era cunoscut în documentele contemporane, și-a construit reședința în satul Bicani (în ținutul Tutova, astăzi satul Ghicani), așezat pe râul Simila.

Am putut urmări și arăta că boierul Nicoară în doar două decenii, prin cumpărări repetate, deținea mai multe sate și părți de sate în Țara de Jos, în jurul curților pe care le ridicase în satul Bicani. De asemenea, că a deținut încă trei rânduri de curți, în satul Ceucani (Ciocani), comuna Perieni, ținutul Vaslui, în satul Lehăceni, ținutul Tecuci, și în satul Fîntînile, în ținutul Covurlui, azi în județul Galați; de asemenea, a deținut casă cu pivniță de piatră în Iași, cumpărată la 23 septembrie 1616, de la Iacob Frâncul și soția sa Marghita.

În același timp cu Nicoară Hatmanul (Baltag) și mai ales cu descendenții lui, stăpân în același sat Bicani l-am aflat pe boierul *Simion Gheuca*, deținând parte din vatra satului și din partea de sus, unde și-a construit reședința și biserică, aici locuind, împreună cu jupâneasa sa Maria, până la sfârșitul vieții.

Faptul că Simion Gheuca și-a stabilit reședința în acest sat trebuie pus în relație cu începutul carierei sale de dregător. Am putut arăta că acesta a deținut dregătorii publice în partea de Jos a țării, ca și Nicoară, însă înaintea acestuia, căci l-am aflat staroste (pârcălab) al ținutului Covurlui la sfârșitul secolului al XVI-lea și primii ani ai secolului al XVII-lea, în perioada 1595-1606.

Un alt boier ce a făcut obiectul acestui capitol a fost *Dumitrașco Ștefan*. Fiu de mare logofăt și tatăl viitorului domn Gheorghe Ștefan, *Dumitrașco Ștefan* a participat activ la viața politică a țării Moldovei prin dregătoriile însemnate deținute în Sfatul Țării, fiind mare vornic al Țării de Sus în timpul celei de-a doua domnii a lui Ștefan Tomșa al II-lea și apoi mare logofăt.

Boierul moștenise de la părinți și rudele sale proprietăți în partea de sud-vest a țării și în centrul Moldovei (cele mai multe se aflau în Bacău, Trotuș, Neamț). Am putut urmări aria geografică în care au stăpânit ascendenții săi, dar și consecvența cu care avea să-și extindă stăpânirea aici și în ținuturile enumerate mai sus, precum și grija acordată acestora.

Dumitrașco Ștefan a lăsat fiilor săi curți în satul Hălăucești (Suceava), pe care le-a cumpărat împreună cu satul, gata construite; curți în satul Rădeni (în ținutul Trotuș, astăzi Rădeana), în județul Bacău, la Bogdana în ținutul Trotuș, apoi județul Bacău și la Buciuștești, în județul Neamț.

Lupu Coci, viitorul domn Vasile Lupu, fiul boierului Nicolae Coci, agă în Țara Românească, parcurgând treptele aceluia *cursus honorum* timp de aproape două decenii, s-a dovedit a fi ca mare dregător, sub domniile care l-au precedat, un valoros om politic în rândul boierimii din Moldova. Ca domn al Moldovei, alte aproape două decenii, a fost un priceput conducător de țară, contribuind la prosperitatea economică, politică și culturală a țării.

În primăvara anului 1634 averea sa putea fi estimată la circa 50 de sate, înzestrate cu heleșteie, prisăci, vite, mori, răspândite în 12 din cele 17 ținuturi ale Moldovei, cu peste 50 de sălașe de țigani și cu case în capitala țării, Iași.

Ca mare boier, înainte de a ajunge domn al Moldovei și-a construit curte și biserică în Preotești, ținutul Neamț, biserică în satul Ștefănești, județul Botoșani, iar între 1630-1631, când era mare vornic al Țării de Jos, a ctitorit biserica Sf. Gheorghe, numită și Zugravul, de lângă Vaslui.

Curtea și biserica din Preotești (Preuțești), ținutul Neamț, sat situat la circa 15 km depărtare de Tg. Neamț, a fost construită de Lupu Coci în vremea când era vornic. Aici a locuit și stăpânit fiul său, Ștefăniță, iar mai târziu aici s-a retras doamna Ruxandra, mezină lui Vasile Lupu, rămasă văduvă de tânără, în anul 1654, ca urmare a decesului soțului ei Timuș Hmelnițchi, fiul hatmanului Ucrainei, căci, după revenirea în țară, și-a reluat unele proprietăți ale familiei sale.

Dintre marii boieri care s-au afirmat pe scena politică a Moldovei la sfârșitul veacului al XVI-lea și în veacul al XVII-lea, membrii *familiei Prăjescu* s-au aflat printre cei mai înstăriți, acumulând numeroase proprietăți funciare și deținând mari dregătorii.

Un descendent însemnat al acestei familii, la sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele două decenii a secolului al XVII-lea, a fost *Nicoară Prăjescu*.

Proprietățile lui Nicoară erau situate în partea de sus a țării, începând din nordul-vestul țării, până spre Prut, între Siret și Prut, tot în Țara de Sus, coborând până în centrul țării (Roman, Iași), ceea ce ne confirmă faptul că acesta a moștenit, dar mai ales a cumpărat unele

ocini de la rudele sale, căci neamul său își are obârșia în aceste locuri, în văile din partea de sus a Siretului și afluenților săi. Dar mai ales în zona ținutului Neamț, unde, în secolele anterioare, își avusese curțile pe Valea Albă, în satul Războieni. În egală măsură am putut arăta perseverența cu care și-a extins stăpânirea către centrul țării, în ținutul Iași, în satul Ionășeni, în care a cumpărat și două imobile.

Nicoară Prăjescu a deținut în tinerețea sa jumătate din satul Cârliști, cu curți în ținutul Neamț, pe care fie le-a construit el însuși, fie le-a moștenit de la ascendenții neamului său (cel mai probabil de la tatăl său).

Nicoară Prăjescu și-a mutat apoi reședința, în primul deceniu al secolului al XVII-lea, în satul Purcelești, situat la 4 km sud de Pașcani, dar care va fi redenumit sau înglobat în Stolniceni, iar mai târziu Stolniceni-Prăjescu, după stăpânitorii săi, cca. 10 generații de Prăjești.

Cei doi fii ai săi, Lupul, mare clucer și Ionașco Prăjescu, postelnic III (1635–1636), au dus mai departe numele familiei în secolul al XVII-lea, având grijă de partea de avere moștenită, implicit reședința lăsată de tatăl lor.

Boierul *Dumitru Buhuș* a avut un rol însemnat în viața politică a țării Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea, deținând dregătorii însemnate în Sfatul domnesc (postelnic, logofăt, mare vistier, pârcălab de Hotin și de Neamț, mare spătar), timp în care și-a întemeiat și dezvoltat un domeniu funciar însemnat, în jurul reședinței din satul Crivești.

Moștenind câteva sate și părți de sate în centrul țării, mai ales în ținuturile Cârliștău și Roman, aria geografică în care neamul său își avea obârșia, am putut urmări și evidenția ușurința cu boierul Buhuș și-a putut însuși ocini ale rudelor sale.

Dumitru Buhuș și-a avut reședința în satul Crivești, sat situat „sub Strunga”, în ținutul Romanului, astăzi comuna Strunga din județul Iași, aici fiind și locul în care a ales să fie înmormântat, biserica devenind necropolă și pentru descendenții săi.

Continuitatea descendenților familiei Buhuș, existentă în aceste locuri din vremea lui Alexandru cel Bun, avea să fie regăsită aici pe parcursul mai multor generații, din tată în fiu, mari dregători, până către mijlocul secolului al XIX-lea, când ultimului membru al familiei Buhuș, vornicul Dimitrie Buhuș, a fost înmormântat tot aici, la data de 16 noiembrie 1846.

Mare familie de boieri, *Cehăneștii* din secolul al XVII-lea (deveniți Racovișteni), cu origini și descendenți în Moldova încă din secolul al XV-lea, ai cărei membri au deținut de-a lungul timpului importante funcții în sfatul domnesc al țării Moldovei, până la cea mai înaltă demnitate, aceea de domnitori în Țările Române în secolele XVII-XVIII (prin Mihai, Ștefan și

Constantin Racoviță), și-au avut reședința în satul Ferești, comuna Văleni, județul Vaslui, unde au ctitorit și biserica Sf. Mihail.

Familia Hăbășescu, cunoscută în secolul al XVII-lea prin Lupu Hăbășescu, apoi prin descendenții acestuia (cei doi fii). *Lupu Hăbășescu* a fost căsătorit cu Marica, fiica stolnicului Ștefan Prăjescu, sora lui Gheorghe și Ion Prăjescu, alianță matrimonială prin care a intrat în legătură cu însemnate familii boierești ale vremii.

Domeniul funciar al boierului Lupu Hăbășescu era întemeiat în regiunea ținutului Roman, în centrul țării, și în Neamț, ținuturi în care a deținut cele mai multe responsabilități administrative, aici deținând și imobile.

Lupu Hăbășescu și-a ctitorit reședința în satul Hăbășești (în platoul Siretului de Sus, ținutul Roman, comuna Strunga, astăzi în județul Iași), unde a locuit cu familia sa, dar a mai deținut un imobil în apropierea acestui sat, în Bozieni, ținutul Neamț, ambele rămase celor doi fii ai săi, Grigore și Ion.

Printre marii ctitori ai primei jumătăți a secolului al XVII-lea se află și *Gheorghe Coci*. Cunoscut și amintit în actele vremii cu numele de Gheorghe Hatmanul, fratele domnului Vasile Lupu a lăsat o operă ctitoricească însemnată, printre care schitul Hangu, biserica Înălțarea Domnului din Bozieni, județul Neamț (unde credem că a avut și un imobil). De asemenea, a făcut unele construcții la mănăstirea Probota (unde a refăcut trapezăriile pe când era mare paharnic, 1646), a refăcut biserica Sfânta Maria din Ismail, și-a construit case în capitala țării, Iași, și a deținut un imobil (cumpărat) în satul Giurcani (Neamț).

Descendent al unei vechi familii nobiliare de origine bizantină, care a dat împărați pe tronul Bizanțului și domnitori în Țările Române în secolele XVII-XVIII, *Toma Cantacuzino* a fost unul dintre cei cinci fii ai lui Andronic Cantacuzino (mare vistier al Moldovei între 1553 – 1601, unul dintre cei mai apropiați sfetnici ai voievodului Mihai Viteazul) și al Martei. A fost nepotul marelui postelnic Dumitrache Chiriță Paleologul și fratele marelui vistier Iordache Cantacuzino, alături de care s-a stabilit în Moldova, și al lui Constantin mare postelnic stabilit în Țara Românească. Acești trei frați și descendenții lor aveau să influențeze viața politică a spațiului românesc, prin dregătoriile deținute, dovadă a competențelor lor, și, în egală măsură, să se impună prin puterea lor economică și activitatea ctitoricească prolifică derulate pe parcursul secolelor XVII-XIX.

Analizând distribuția satelor domeniului funciar al panului Toma Cantacuzino, am putut remarca faptul că acestea erau răspândite în 12 ținuturi, după cum urmează (în ordine descrescătoare a numărului de sate): Neamț, Dorohoi, Iași, Suceava, Hotin, Orhei, Hârlău,

Roman, Cărligătura, Vaslui, Tecuci și Cernăuți. Această distribuție ne-a indicat faptul că boierul putea avea control asupra unor suprafețe întinse ale țării.

Toma Cantacuzino a fost un mare ctitor de biserici și curți boierești, construind pe întinsul său domeniu funciar mai multe rânduri de imobile: curte și biserică în satul Căndești, din județul Suceava; curte și biserică în Budești, comuna Făurei, județul Neamț; Bodești, județul Neamț; satul Bodești (Budești), în județul Neamț, case în satul Cogeasca din județul Iași și case în orașul Iași.

Toma Cantacuzino a decedat înainte de 7 februarie 1666 și a fost înmormântat la mănăstirea Golia din Iași averea sa fiind moștenită de copiii săi (Ștefan, Catrina și Nastasia).

Iordache Cantacuzino, fratele lui Toma, a fost unul din cei mai bogați boieri ai vremii sale, domeniul său funciar însumând, conform documentelor vremii, cca. 60 sate, 15 jumătăți de sate, cu tot venitul, în valoare de 14.300 galbeni. Această avere a obținut-o în parte, în urma celor două căsătorii, prin zestrea dată de socrii săi, însă după cum arată documentele de cancelarie, cea mai mare parte a fost adunată ca dregător, pe tot parcursul vieții, prin cumpărări repetate.

Adunând în tot cursul vieții sale o avere consistentă, și-a putut permite să lase copiilor săi o zestre considerabilă, în același timp putând să facă anumite danii și să ridice biserici, fără să lase urmașilor datorii neachitate, cum se întâmpla cu unii boieri ai vremii.

Activitatea constructivă a marelui boier Iordache Cantacuzino a fost materializată în următoarele ctitorii: biserica Tălpălari în județul Iași (aproximativ 1640-1650), biserica și curți în Pașcani, ținutul Suceava (1664), biserică și curți în Cîrligi, județul Neamț (1659-1660), curți în satul Șerbești, județul Neamț.

În cea de-a doua parte a acestui capitol am dorit analizarea imobilelor deținute de boierii vremii, oprindu-ne asupra celor din capitala țării, din Iași.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, boierii și-au construit sau și-au cumpărat imobile nu doar pe moșiile din cadrul domeniului funciar, ci și în capitala țării, în Iași, centrul politic, economic și cultural al țării, ca urmare a necesității prezenței lor la Curtea Domnească și în Sfatul țării, a sarcinilor de natură politică, administrativă și militară, dar și a importanței economice a acestei zone a țării. Majoritatea boierilor din prima jumătate a secolului al XVII-lea deținea imobile în capitala țării Moldovei, în orașul Iași, situate chiar în apropierea Curții domnești.

Mulți boieri ai vremii achiziționau imobile în capitala țării nu doar cu scopul de locuire, ci, având putere de cumpărare, dețineau mai multe imobile pe care le foloseau cu scopul obținerii unor profituri. Cei mai mulți boieri preferau să cumpere casele pe care le

dețineau în Iași, constând chiar „o trecere a imobilelor” în rândul boierilor, de la unul la celălalt, mai ales când se retrăgeau din oraș la reședința de la țară, cei care și-au construit case ori curți în orașul capitală fiind mai puțini.

Analiza boierilor din prima jumătate a secolului al XVII-lea, implicit a curților deținute, ne permite să afirmăm că aceștia au locuit în imobile proprii, grupate într-un cartier învecinat cu reședința domnească, așa cum se întâmplă și în alte orașe de reședință din zona balcanică și confirmă aceiași susținere formulată pentru secolele anterioare, XIV-XVI. Cei mai mulți boieri își aveau casele în care au locuit, cel puțin pe perioada în care au deținut funcții în Sfatul domnesc și la Curtea domnească, situate mai ales pe Ulița Mare (așezată perpendicular cu reședința domnească), Ulița Strâmbă (aflată paralel cu reședința domnească și perpendicular cu Ulița Mare, în imediata apropiere), Ulița Nouă (aflată în regiunea Târgului de Sus), Ciubotărească, Ungurească, situate în centrul orașului.

Capitolul II, **Situația economică a familiilor boierești constructoare de reședințe în prima jumătate a secolului al XVII-lea**, a avut ca obiectiv principal evidențierea situației economice a familiilor boierești din Moldova, statut necesar în construirea sau cumpărarea imobilelor în care au locuit și pe care le lăsaus urmașilor. Aici s-a dorit a se arăta că situația economică a familiilor boierești constructoare de reședințe în prima jumătate a secolului al XVII-lea derivă din veniturile obținute prin exercitarea unei funcții în aparatul de stat al Sfatului Domnesc (Divanului), dar mai ales din productivitatea domeniului funciar al acestora. În acest sens am considerat relevant să trecem în revistă ramurile agro-alimentare practicate pe moșiile boierești (păstoritul și creșterea animalelor (bovine, cabaline, ovine); pescuitul și amenajările piscicole; morăritul (morile, pivele); apicultura, viticultura).

Boierimea moldoveană, categorie socială privilegiată, deținea, ca și în secolele anterioare, funcțiile de conducere în stat, participând la administrarea treburilor publice și private la Curtea domnului și țării, fiind totodată proprietară de pământ. Averele boierilor era însă în strânsă legătură cu funcția deținută, întrucât prin aceasta putea să își sporească proprietățile mobile și imobile. Exercițarea funcțiilor publice, a diverselor dregătorii în aparatul administrativ al țării Moldovei aducea boierilor venituri, întrucât fiecare demnitate, după specificul și după importanța sa în Sfatul țării și la Curtea domnească aducea posesorului un anumit câștig, precum și posibilitatea de a intra în posesia unor moși întinse. Așadar, pe lângă originea familială, relațiile de rudenie, calitățile personale, dregătoriile ocupate în Sfatul țării, un rol important în stabilirea poziției și prestigiului unui mare boier în societatea vremii l-a avut domeniul de care acesta dispunea.

Mărimea și diversitatea domeniului, repartiția lui geografică, numărul de țărani (vecini) aflați pe el, buna lui administrare reprezintă câțiva dintre factorii care făceau ca acesta să fie rentabil și să ofere produse agro-pastorale, comercializate pe piețele interne, în Transilvania ori în Polonia, la Veneția sau în Imperiul Habsburgic. Baniile obținute, ori chiar o serie de venituri agro-pastorale erau folosite la cumpărarea unor sate și părți de sate și a altor bunuri mobile și imobile, la cheltuielile necesare întreținerii reședinței și a casei sale, ori la ridicarea unor edificii laice și ecleziastice.

Așadar, în secolul al XVII-lea, parte însemnată a averii boierilor o formau moșiile, adevărate surse de bogăție pe care le obțineau prin diverse mijloace precum favoarea domnească manifestată prin dăruiți de sate (deși în secolul al XVII-lea, daniile domnești erau mai puțin practicate de domni decât în secolele precedente, întrucât se micșorase proprietatea domnească, iar cele mai multe danii se făceau din proprietățile confiscate pentru hiclenie, care în cele din urmă reajungeau la boierul hiclenit sau la familia acestuia). Un alt mijloc de sporire a veniturilor rezida din scutirile de dări, dar și din veniturile speciale ale fiecărui dregător (dreptul de judecată și de amendă, darurile subalternilor și uneori și ale particularilor), adăugându-se moștenirile, zestrea prin căsătorie și cumpărările repetate (acesta fiind, cum o dovedesc nenumăratele documente de cancelarie din secolul al XVII-lea, cel mai lesnicios mijloc de extindere a moșiilor).

În concluzie, pe măsura avansării lor pe scara dregătoriilor, boierii achiziționau sate și părți de sate, cu tot venitul acestora, pe care le puteau exploata, produsele agro-pastorale obținute fiind comercializate pe piața internă (fapt confirmat de numărul dughenelor și al pivnițelor în care vindeau și depozitau marfa) și pe cea externă.

În partea a doua a acestui capitol am arătat modul în care boierii realizau schimburile de mărfuri la nivel regional și internațional.

Un mijloc la care recurgeau boierii în practicarea schimburilor de mărfuri la nivel regional și internațional era intermedierea negustorilor (moldoveni și străini, cei balcanici), categorie social-economică independentă, specializată în tranzacționarea mărfurilor, organizată în această vreme în asociații.

Deținerea *dughenelor* de către boieri confirmă practicarea unui comerț regional, întrucât acestea aveau caracter de stabilitate, erau bine organizate, cu mărfuri diverse și cu o numeroasă clientelă, care aduceau proprietarilor venituri consistente, aceștia putând desface unele produse obținute pe moșii.

A treia coordonată a acestui capitol a încercat găsirea unor explicații privind așezarea curților în microzonă și în raport cu drumurile comerciale și piețele interne din Moldova.

Parte din boierii primei jumătăți a secolului al XVII-lea și-au construit reședința în același sat sau chiar în același loc în care stăpâniseră ascendenții neamului lor, ținând cont de factorii geografici, de multe ori în regiunea, microzona în care dețineau funcții administrative.

Odată intrați stăpâni într-un sat cu potențial economic, moștenit sau cumpărat (implicit într-un ținut), aceștia își construiau reședința (ori cumpărau satul cu curtea gata construită) și începeau extinderea stăpânirii, prin cumpărări repetate ale satelor din jurul satului reședință, pe care îl „amenajau”, încercând astfel să controleze economic microzona respectivă (care de multe ori se suprapunea cu dregătoria publică deținută în aria respectivă, pentru o perioadă de timp mai scurtă ori mai îndelungată).

Marii boieri au deținut imobile în centrul țării, în punctele ce facilitau accesul la drumurile comerciale, toate concentrate în funcție de cursurile râurilor și afluenților lor, precum și spre târgurile din microzona în care erau amplasate și în raport cu drumurile marile drumuri comerciale ori târguri locale ale vremii.

Multe dintre satele în care boierii și-au construit sau au deținut curți erau situate pe ambele maluri ale Siretului (și afluenții săi), pe care de altfel circula (practicându-se un comerț de tranzit), încă din cele mai vechi timpuri, „drumul Siretului” sau „drumul moldovenesc”, traversând țara de-a lungul cursului acestui râu, longitudinal, de la nord la sud până la Galați, târg ce începe să se dezvolte și să devină important pe parcursul secolului al XVII-lea.

Capitolul III, **Arhitectura reședințelor boierești din Moldova**, structurat în 3 subcapitole, analizează arhitectura locuințelor boierești, în încercarea de a evidenția, prin exemple concludente, materialele durabile din care au fost construite curțile, precum și unele elemente arhitecturale adaptate în construirea curților boierești ale vremii. Totodată, acest capitol prezintă punctual rolul avut de biserica de curte pentru boierii vremii, precum și dobândirea calității de ctitor al comanditarilor prin ctitoriile lor din spațiul public.

Având posibilități financiare, mari boieri precum Nestor Ureche, frații Cantacuzino, Iordache și Toma, Lupu Coci, Cehăneștii, Prăjeștii sau Hăbășeștii dispuneau de resurse economice care să le permită construirea unor curți impunătoare, reprezentative și rezistente, asigurându-le un grad ridicat de confort. În această vreme s-au impus cu precădere reședințele de zid, prin care își evidențiau statutul social și în egală măsură posibilitățile financiare.

În secolul al XVII-lea, arhitectura curților ridicate de nobilimea autohtonă pune în evidență utilizarea cu predilecție a două tipuri constructive, care au deținut un loc important în repertoriul medieval al construcțiilor civile: locuința cu un singur nivel și locuința etajată, aceasta din urmă regăsită la Șerbești și Crivești, proprietățile marelui vistier Iordache

Cantacuzino. Îmbinând stilul arhitectural moldovean specific epocii lui Vasile Lupu și cel muntean, aceste curți s-au impus prin masivitate, simetria planimetrică și forma aproape pătrată a camerelor.

În cel de-al treilea subcapitol am încercat să reconstitui din punct de vedere funcțional și constructiv structura anexelor utilitar-gospodărești, cele care, alături de locuință și biserică, intrau în alcătuirea oricărui ansamblu de reședință boierească.

Multe dintre curțile boierești ce au făcut obiectul studiului nostru nu s-au păstrat într-o stare bună de conservare, unele fiind distruse de intemperii, inundații, incendieri și mai ales în perioada regimului comunist, când au trecut în proprietatea statului (cazul curții de la Cepleninița). Parte din aceste monumente ce atestă o fărâmă din trecutul elitelor boierești moldovene din secolul al XVII-lea a fost înregistrată în Lista Monumentelor Istorice, elaborată de Ministerul Culturii și Patrimoniului Cultural al României.

Repertoriul realizat pe temeiul actelor interne de cancelarie a avut ca obiectiv principal repertorierea reședințelor boierești din Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea, atașat lucrării sub forma unei anexe. În realizarea acestuia am urmărit menționarea acelor informații definitorii referitoare la așezările unde sunt atestate reședințe boierești: numele vechi al localității, al ținutului regăsit în documentele studiate, localizarea actuală a satului în care este menționată proprietatea boierească, distribuite în județele actuale din România, Republica Moldova și Ucraina. În întocmirea acestui instrument de lucru, reședințele au fost așezate în ordinea alfabetică a localităților, pe județele actuale ale Moldovei și pe unitățile administrativ teritoriale din Republica Moldova, alegere dictată de rațiuni practice și de simplitate, pentru o mai corectă reperare a existenței localităților până în zilele noastre, ca urmare a modificărilor survenite în organizarea țării de-a lungul timpului, în felul acesta urmărind evoluția existențială a satului. Utilitatea repertoriului în economia prezentei lucrări a reprezentat un punct de plecare obligatoriu în cercetarea cantitativă și a distribuției geografice a reședințelor boierești din Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea.